

Svenska kyrkan, förr, nu och framöver – reflektioner

Kristian Lillö, 8 februari 2026

Inledning

Ordföranden för Maria församlingsråd mailade mig att rådets presidium valt att ställa följande fråga till mig:

Har du någon rubrik för din betraktelse den 8 februari på Församlingsrådet Stora salen, Maria församlingshus, kl 13.30?

Anförandets slutgiltiga titel blev: Svenska kyrkan, förr, nu och framöver – reflektioner.

Alltså: Här står jag, och kan inte annat, som Luther sade i sitt försvarstal inför riksdagen i Worms 1521.

Nuet – en farlig tid

Vi lever i en farlig tid – för mycket av det som vi kallar för spännande, som ju har blivit något av ett modeord, precis som process var för några år sedan, liksom ordet samhällskontrakt, så är det vi kallar för spännande riktigt farligt. Och vår tid är verkligen farlig, farlig ur klimatsynpunkt, för vi vet ju att allt fler oåterkalleliga gränser överskrids, och ur politisk synpunkt, för vi vet vilken världsordning vi hade men vi vet inte hur den nya världsordningen kommer att bli. Inte heller vilken roll våldskapital och ekonomi kommer att få, och hur

bitarna kommer att falla på plats, eller i alla fall förhålla sig till varandra.

Ja, den här horisonten av klimatet och världspolitiken har vi med oss på ett sätt som vi aldrig har upplevt förr – stämningarna är nästan apokalyptiska, och det är kanske därför som också religionerna i världen är på frammarsch, samtidigt som röster liknande John Lennons i sången Imagine hörs för att världens sanna befrielse är när religion motas bort och regimer i stället blir sekulära, demokratiska med fungerande parlament och genomtänkt balans mellan olika maktcentra inom statsapparaten.

Religion har alltså under de senaste åren blivit alltmer farlig. Religion används mot människor och av politiska syften, och religion används för människor, också av politiska syften. Religiositet går åt det konservativa hållet, oavsett vilken religion det gäller, för att bevara värden som man är rädd att förlora. Paradoxen är att samtidigt drar religion åt det liberala eller radikala hållet. Politik hakar arm med religion, eller tar avstånd från religion, beskriver historien ur ett höger- eller vänsterperspektiv, och använder formuleringar som att utvecklingen går åt fel håll, och måste stoppas. Och att det egentligen är försent att göra något.

Att polariseringen har ökat än mer på sistone visar sig t ex i att man inte lika ofta i den politiska debatten hör talas om den mer differentierade s k GAL-TAN – skalan. En förkortning där GAL står för Grön, Alternativ, Liberal, och TAN står för Traditionell, Auktoritär, Nationalistisk.

Som första punkt på den efterfrågade listan vad som har hänt under de senaste 8 åren, som jag har lagt märke till sedan jag började här i april 2018, är alltså att religion och religiositet, har blivit alltmer aktuell i världen och att våra församlingar lever i denna religionsfrågans kontext. Konkretiserat i tillströmning och relevans.

Kanske beskriver vi inte alltid alla de impulser och erfarenheter, valmöjligheter och statistik som vi möter genom vårt kristna engagemang utifrån religionens återkommande och dess komplexa relation till politik. Jag menar att vi som församling behöver ta med oss alla våra erfarenheter i vår tro, och därför också i vårt engagemang i församlingen. Vi lever inte bara i världen, vi lever också för världen, och när det gäller frågan hur vi lever av världen, behöver vi i våra otillräckligheter, varandras röster, stöd och förlåtelse.

Läste ni Svenska Dagbladet förra helgen? I tre stora artiklar visade det sig att kristen tro alltmer träder fram på arenan, eftersom religion är i ropet.

En artikel av Joel Halldorf om kyrkans rätt att kritisera politiska partier som gör anspråk på att vara kristna och en om den nya bibelöversättningen, av Josefin de Gregorio som argumenterar fideistiskt, d v s att endast den som tror förstår sig på hur en bibeltext ska översättas.

Den tredje artikeln i professorn Harrisons historia är föranledd av att Sarah Mullally utsetts till den första kvinnliga ärkebiskopen i Canterbury, och handlar om hur olika politiska och militära

överbägganden med start i romarriket gjort Canterbury och inte London till kyrkans huvudsäte. Inga religiösa anledningar återfinns i artikeln.

Men, påverkas vi av att religion flyttats upp på de mångas dagordning, alltså politikernas, kulturarbetarnas, akademiernas, och kan vi egentligen förstå hur den påverkan ser ut, kan vi navigera runt den, ger den oss vind i seglen, eller försöker vi hitta lä? Är det fel att bara söka lä, och bida sin tid, till vindarna och stormarna lagt sig? Känner ni igen er – vilka strategier har du själv, kan du, för att anknyta till 1 Petrusbrevet 3:15, "ge skäl för din tro"?

Den andra punkten på listan över vad som präglar Svenska kyrkan alltmer, och därför också Svenska kyrkan Helsingborg, hör ihop med den inledande, övergripande diskussionen om religion och religiositet – men behöver diskuteras fristående, för att komma till sin rätt.

Punkten kan kallas för dynamiken mellan folkkyrka och gemenskapskyrka. Alla vet att vi är en folkkyrka – men vad det egentligen betyder är vi inte alltid på det klara med. För vissa hör ordet folk ihop med majoritet, men där är vi inte längre, inte som population fr o m 2026, och sedan år 2022 inte männen. Kvinnorna kommer enligt prognoserna vara kvar i majoritetsställning till år 2030. För andra hör ordet folk ihop med territoriet, alltså landområdet Sverige, med demokratiska processer, med dop och en kyrka som välkomnar alla, gränslöst, och som är överallt.

Denna folkkyrka, ibland kallad julens kyrka – med hela dess bredd av identitetsmarkörer, där vi har olika preferenser – står i kontrast mot den ådra av gemenskapskyrka, eller påskens kyrka som också finns i Svenska kyrkan. Där innerligheten, kontinuiteten, den trogna skaran, det hängivna, ansvarstagandet, de som bestämt sig och som lägger tonvikten vid mässan, den nära gemenskapen med Kristus. Diskursen i denna gemenskapskyrka tenderar att tala om sig själv som den egentliga kärnan och de andra som periferi, som låter tron begränsas till en värdering. I Sverige finns det många värderingar och åsikter att plocka upp och klä sig i, och självklart kämpa och offra sig för.

Diskursen mellan ytterligheterna är intressant eftersom den enligt min uppfattning behövs just för att folkkyrkan måste ha ett levande centrum av hängivna människor för att behålla sin identitet. Utan centrum ingen rörelse. Problemet är när förhållande mellan folkkyrkan och gemenskapskyrkan blir ett ömsesidigt avståndstagande, oförstående och när någon av dess ytterligheter känner sig utspelad. Ett annat problem är när gemenskapskyrkan får för många drag av kulturkristendom över sig. Så framträder förutom spänningen mellan centrum och periferi, den mellan elitistisk och folklig. Svenska kyrkans särmärke är kanske just detta, att vara bådadera, folkkyrka och gemenskapskyrka, och att anpassa sig till samhället och världen utan att göra avkall på det som är den axel som går genom hela den evangelisk lutherska kyrkan, nämligen de två reformatoriska principerna.

Den som vill reflektera över Svenska kyrkan Helsingborg erbjuds ett analysredskap som heter duga, i just förtydligandet av vårt namn som leder oss till dessa två principer.

Vi är en evangelisk luthersk kyrka. Har det hänt något med den i Helsingborg under de senaste åren, har vi blivit det alltmer eller allt mindre, är det lika viktigt för oss som förut, eller har andra förtydliganden tagits dess plats. Har präster ett större ansvar här än andra medarbetare, och har vissa funktioner inom de förtroendevaldas led större ansvar än andra? Som hjälp för frågor som rör vår grad av att vara en evangelisk luthersk kyrka redogör jag nu kort för vårt namn – och det sker här under punkten om dynamiken mellan folkkyrka och gemenskapskyrka.

Ordet *Evangelisk* visar att tron är en tro på evangeliet om Jesus Kristus. Alltså "glädjens budskap" att Jesus från Nasaret, som är Guds son, älskar människor till Gud. Att Jesus Kristus försonar världen, och att vi befrias ur rädsla, och den självupptagenhet som förminskar vår identitet och meningen med vårt liv, utgången, vårt eviga väl och "öde". Evangeliet är att Jesus Kristus har levt, dött och uppstått – fått liv igen, och nu är närvarande i världen, i vårt vardagslivs bestyr och på ett alldeles speciellt sätt i gudstjänstens gemenskap och i sakramenten, dop och nattvard. Detta evangelium framträder tydligt och klart i Nya testamentet, i dess evangelier, brevtexter, de s k epistlarna och Uppenbarelseboken. Evangeliet om Jesus finns också på olika sätt efterlängtad, profeterat och förberett i den första delen

av Bibeln, Den hebreiska bibeln som kristna nuförtiden i respekt för den judiska tron och för att betona beroendet i stället för kontrasten mellan Bibelns två delar ofta kallar den del som vi under långa tider har kallat för Gamla testamentet, varvid gamla kan missförstås som Överspelade.

Ordet *Luthersk* visar att tron har med reformationen att göra. Den reformatoriska upptäckten, som den ofta kallas, är Luthers upptäckt att enligt Bibelns allra mest centrala texter, t ex Psaltaren och Romarbrevet, och den egna hårt prövade erfarenheten av sökandet efter Guds nåd och barmhärtighet, är tron en gåva som människan tar emot i tro. Inget annat, varken som ett resultat av vår godhet, välvilja, uppoffring eller slumpen. Denna princip benämns materialprincipen och sammanfattas med de klassiska orden: *Rättfärdiggörelse genom tron allena*.

Som en hjälp att upprätthålla att tron är en gåva som bara kan tas emot utvecklades under reformationen en skyddsprincip, den så kallade *formalprincipen*. Den är till för att skydda tron från att formas av och byggas ut med både det ena och andra, och av alla möjliga traditioner och "insikter" som rör sig i tiden, och ibland vissa människors, oftast de privilegierades, särintressen. Formalprincipen är kort och gott: Skriften (Bibeln) allena, Sola Scriptura.

En iakttagelse som jag har gjort här i Helsingborg under de senaste åren är att Bibeln verkar väcka ett växande intresse hos människor som vi förr slarvigt skulle kalla för folkkyrkans barnbarn. Där, framför allt hos unga, möter vi ett allvar och en längtan som vi inte såg för, säg 5 år sedan. Orsakerna kan vara att rörelsen från folkkyrka till gemenskapskyrka är cyklisk, och faktorerna klimatkaos, anfallskrig, terrordåd och konflikter inom länder, liksom påtvingad social isolering och ofrånkomlig existentiell rädsla under pandemiåren – som för just unga människor sammanföll med oerhört viktiga formativa år i deras liv. Här är det därför klokt när vi har samma sak i skyltfönstret som i butiken.

Orsaken kan också vara att många av oss som älskat kyrkan länge och varit ansvariga och haft påverkansmöjligheter under de senaste 30 åren i Svenska kyrkan, har tröttnat på vår hur vi har brukat känna, tänka och agera – och därför gått från en upplevelse- och känslostyrd religiositet till en mer eftertänksam och självförpliktigande tro. Faran om pendeln svänger över för långt är naturligtvis fundamentalism, inte bara vad gäller bibelsyn utan också vad gäller tron, som då kan bli fideistisk, och alltså motiverar rätten till ett oinskränkt tolkningsföreträde.

Framtiden – en ännu farligare tid

Hör följande ord, som skrevs för snart 15 år sedan, och som är riktigt välformulerade och något att begrunda:

"När vi talar om `utmaningar från framtiden´ är det uttryck för att vi ser utmaningar som Svenska kyrkan redan nu möter//Det går inte att vänta och hantera förändringarna först när de blir ännu tydligare eller redan har inträffat."

Orden står att finna i Svenska kyrkans utredningar 2011:2, s. 222f, och de kan inte avfärdas som uttryck av toppstyrdhet, eftersom de inleder en beskrivning av de utmaningar som då hade varit ute på en bred remissrunda i församlingar och pastorat i hela Sverige, och fått bifall, och än mer i dess flesta delar.

Vilka är då dessa 10 utmaningar, och hur får de genomslagskraft hos oss i Helsingborg? I det följande redovisas de med direktcitat, när inget annat anges.

1. En minskande andel av befolkningen tillhör Svenska kyrkan – utvecklingen går snabbare i Sverige än i något annat nordiskt land

I stället för att återge Utredningens prognoser vill jag hämta litet aktuell statistik från en helt nyutkommen rapport från Stiftelsen Sverige och kristen tro. Rapporten ingår i projektet *Folkkyrka i minoritet* och avser att bidra till samtalet om Svenska kyrkans minoritetsblivande ur olika perspektiv. Rapportens författare är såväl aktiva kristna som berättar utifrån sina erfarenheter, som akademiker

inom religionssociologi och livsåskådningsvetenskap som gör historiska exposéer och analyser.

1972, 96 procent tillhörde Svenska kyrkan.

1999, 83 procent. (de som inte tillhörde hade oftast utländsk bakgrund eller aktivt gått ur kyrkan)

1996 blir dopet medlemsgrundande. Detta påverkar snabbt statistiken.

Vid millenniumskiftet ökade utträdena, doptalen började samtidigt sjunka drastiskt.

Nu tillbaka till Utredningen, vars namn är väldigt genomtänkt, Närhet och samverkan.

Sidan 223: Medlemsutvecklingen hör till det som är starkast markerat som en utmaning från dem som har gett synpunkter på diskussionsmaterialet. I många fall kopplas detta samman med minskade ekonomiska resurser och/eller risker för en marginaliserad kyrka.

2. Risker för marginalisering

Sidan 223: En bestämning av församlingen är att den utgör en lokal gemenskap med gudstjänsten i centrum. I en tid fokuserad på det individuella och med tendenser att se uttryck för en religiös livstolkning som hot blir det en utmaning att gestalta församlingen

som en öppen gemenskap med ett tydligt centrum. Det finns en risk att man drar sig undan för att slå vakt om gamla former istället för att vara en inbjudande gemenskap.

Sidan 223: De kyrkliga handlingarna har haft en stark ställning för att markera viktiga skeden i livet för många människor. Det mångreligiösa och det sekulära samhället erbjuder i allt större utsträckning alternativ till Svenska kyrkans handlingar. Sociala medier spelar en allt större roll inte minst i ungdomsgenerationen.

Sidan 223: Församlingarnas ställning försvagas och får en minskad betydelse i samhället i stort om folkbokföringsutredningens förslag genomförs. (min kommentar: som alltså skulle kunna frånta Svenska kyrkan uppbördsrätt av kyrkoavgift). Till detta komma ju också ett förväntat åtskiljande av kyrkan och begravningsverksamheten, och att begravningsverksamheten i neutralitetens och genom det sekulära samhällets och andra religiösa inriktningarnas krav går över till stat eller mer sannolikt till kommun.

3. Ekonomin krymper

Sidan 224: Ett minskande antal medlemmar får direkta ekonomiska konsekvenser. Den kyrkoavgift som betalas av dem som tillhör Svenska kyrkan är avgörande

Det kan bedömas att det, om än med olika fördelning mellan församlingarna, kommer att finnas behov av besparingar på omkring 2 procent per år under överskådlig tid.

4. Det ser inte likadant ut överallt

Sidan 224: Det finns stora skillnader ekonomiskt och befolkningsmässigt mellan storstadsregioner och glesbygd. Dessa skillnader kan, trots vad som sagts ovan minskande skillnader, komma att öka. Verksamhetens kostnader i de små ekonomiska enheterna i kyrkan är omkring 50 procent högre än genomsnittet i landet. Den dyrare verksamheten finansierades med högre kyrkoavgifter, ekonomisk utjämning och bidrag. Storstadsområdena har genomsnittligt en yngre befolkning och landsbygden en äldre.

5. Kyrkobyggnaderna ett gemensamt intresse

Sidan 225: Kyrkobyggnaderna och hela de kyrkomiljöer som de utgör en del av är viktiga både för den som tillhör Svenska kyrkan och för dem som inte är medlemmar. I flera svar ses kyrkobyggnaderna som en stor utmaning ur ekonomisk synvinkel men även utifrån de motsättningar som kan uppstå mellan funktionella kyrkliga behov och antikvariskt betingade bevarandebestånden.

6. Kraven ökar på väl fungerande administration mm

Sidan 225: Nya krav har tillkommit på det administrativa området och det finns skäl att räkna med att det kontinuerligt sker förändringar som det behövs en god administrativ kompetens för att hantera på

ett effektivt sätt. Med rätta finns det förväntningar på att Svenska kyrkan är en bra arbetsgivare som erbjuder väl fungerande arbetsplatser med god arbetsmiljö och arbetsrättslig kompetens.

7. Framtiden erbjuder nya samverkansmöjligheter

Sidan 225: Inte minst utvecklingen på IT-området ger nya förutsättningar för gemensam hantering av många administrativa funktioner. Detta kan medföra såväl bättre kvalitet som billigare lösningar. Även i övrigt kan man se en utveckling med ökad samverkan, inte minst via stiften, på områden där det ofta kan vara svårt att uppehålla en tillräcklig kompetens på lokal nivå. Inomkyrklig samverkan kan vara alternativ till att var och en köper externa konsultinsatser.

8. Utrymme för ideellt engagemang

Sidan 225: Det ideella engagemanget måste stå på egna ben och ses som mer än ett komplement till anställda. Det behövs strukturer som stärker ideella medarbetares medverkan i församlingens verksamheter.

9. Behålla det lokala engagemanget

Sidan 226: En annan framtidsutmaning som framträder tydligare i de inkomna svaren än bland de utmaningar som lyftes fram i diskussionsmaterialet (min kommentar: avser materialet kallat

Strukturer för framtidens församling som presenterades i början av 2010) är att behålla och utveckla en lokal förankring med förutsättningar för ett lokal engagemang och engagerade förtroendevalda.// Det talas i många svar om behov av närhet och gemenskap. Det är en utmaning att kunna behålla det lokala engagemanget och den lokala närvaron trots större enheter.

Här är min kritiska punkt att jag hittills inte hört något övertygande argument för att en större enhet skulle hindra ett ideellt engagemang.

10. Ekumenisk samverkan

Sidan 226: Även om det ekumeniska arbetet inte alltid präglas av en stabil utveckling och ibland kan gå i stå torde framtiden bjuda på nya utmaningar och möjligheter för en lokal ekumenisk samverkan.

Min synpunkt här är att betänkandet är alldeles för vagt i formuleringarna och i riskbedömningen av på vilka sätt Svenska kyrkan som evangelisk luthersk demokratisk folkkyrka, i ekumenikens anda och också i det interreligiösa intressets anda, omedvetet och på sikt kan påverkas av och göras avhängig andra religiösa, ideologiska och politiska traditioner och intressen. Utmaningen är att kunna upptäcka och hantera det isärdragande och den eventuella evangelisk lutherska identitetskris som en sådan social och andlig begeistring kan medföra.

Avslutning

Tack alla för att ni gav mig möjligheten att hos er reflektera över de senaste 8 åren. Jag hoppas att dessa reflektioner om förr, nu och för framtiden, är något ni kan ha nytta av i ert engagemang, och som Bo Johnson så väl uttrycker det i sin 2022 utgivna skrift Tillbaka till Gud (sid 8f):

"Även tanken och förståndet skall få vara med i förhållandet mellan människa och Gud. Tron utesluter inte vetandet; tron är ingen intellektuell kapitulation. Då kan det också bli fråga om att bryta ner tankebyggnader (2 Kor 10:4). Vi skall ju dessutom vara beredda att ge skäl för vår tro (1 Pet 3:15). Det gäller att bemöta det motstånd som tanke, känsla och vilja kan komma med, både hos oss själva och när det kommer från andra. Men när vi sedan försöker återvända till barnatron och formulera Jesu enkla lära gäller det också att se till att det inte blir moralism i stället för enkel tro och tillit till honom."